

УДК 001.32(477):027.021.64:021.3(091)

Галина Солоіденко,канд. іст. наук, провід. науковий співробітник
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

Бібліотеки наукових установ Національної академії наук України: сторінки історії

Висвітлюється становлення мережі академічних бібліотек, починаючи від формування перших бібліотек при відділах Академії і до створення сучасних інформаційно-бібліотечних комплексів. Представлена методична діяльність Інформаційно-бібліотечної ради НАН України та Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського на всіх етапах розвитку бібліотек наукових установ.

К л ю ч о в і с л о в а: мережа академічних бібліотек, Інформаційно-бібліотечна рада НАН України, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, науково-методичне забезпечення діяльності бібліотек.

Бібліотечно-інформаційна мережа Національної академії наук України разом з двома науково-методичними центрами – Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського (НБУВ) та Львівською національною науковою бібліотекою України імені В. Стефаника (ЛННБУ) – охоплює 97 бібліотек. Організовує роботу бібліотек мережі Інформаційно-бібліотечна рада НАН України, базовою організацією Ради є НБУВ.

Становлення мережі бібліотек академічних установ невіддільне від організації та розвитку системи наукових установ Національної академії наук України. Внаслідок того, що Українська академія наук і Національна бібліотека створювалися майже одночасно і над статутом та структурою цих наукових закладів працювали видатні вчені, громадські діячі М. П. Василенко, В. І. Вернадський, О. С. Грушевський, А. Ю. Кримський, Д. І. Багалій, П. А. Тутковський, В. О. Кордт, С. О. Єфремов, які розуміли високе суспільне призначення бібліотеки та її роль у забезпеченні наукової діяльності, було визначено місце бібліотеки в інфраструктурі науки. Фундаторами передбачалося, що паралельно із Національною бібліотекою Української держави при наукових установах має діяти система невеликих, але ретельно підібраних книгозбірень з певних галузей знань.

Уже в першому Статуті УАН (1918 р.) передбачалося, що при відділах (Академія складалася тоді з трьох відділів: історично-філологічних, фізично-математичних та соціальних наук), при наукових установах Академії та при окремих кафедрах організовуються бібліотеки з певних галузей знань, пов'язані з Національною бібліотекою і «...все, що друкується в межах України будь-якими мовами, засилається в одному примірникові до Академії за-для бібліотек Відділів, установ та катедр, неза-

лежно від тих примірників, які надходять до Національної Бібліотеки»¹.

У перші пореволюційні роки при відділах Академії наук організовуються бібліотеки, які поповнювалися нерегулярно переважно особовими зібраннями науковців. Зокрема, при Історико-філологічному або (Першому) відділі діяли спеціальні, добре впорядковані книгозбірні Б. М. Грінченка при комісії словника живої мови та А. Ю. Кримського при кафедрі арабо-іранської філології. Велика бібліотека проф. В. Б. Антоновича на 1.01.1921 р. нараховувала 6941 книжку та 208 рукописів, обслуговувала не тільки Історико-філологічний відділ та Відділ спеціальних наук, а й науковий загальний². При Гідрологічній секції було створено бібліотеку, до складу якої ввійшло чимало цінних мап та рукописних праць. З 1921 р. при Антропологічно-етнографічному музеї почала діяти спеціальна бібліотека, подарована Українській академії наук проф. Ф. К. Вовком. Бібліотека Соціально-економічного відділу організувалася на основі Постанови відділу від 20 березня 1921 р. про злиття всіх окремих книгозбірень його установ. На 1.01.1924 р. ця бібліотека нараховувала понад 10 тис. томів, найціннішим складником якої була книгозбірня акад. О. І. Левицького, подарована ним ще за свого життя.

¹ Статут і штати Української Академії Наук в Києві. К., 1919. С. 3, 6, 12.

² Історія Академії наук України. 1918–1923 : документи і матеріали / АН України, Інститут української археології, Центральна наукова бібліотека ім. В. І. Вернадського, Інститут архівознавства, Інститут рукопису; упоряд. В. Г. Шмельов [та ін.]; відп. ред. П. С. Сохань. К.: Наукова думка, 1993. С. 264.

У 1920–1930-х рр. у структурі наукових установ Академії за участю вчених створювалися бібліотеки, які забезпечували розвиток наукових досліджень. Аналіз роботи бібліотек з основних напрямів: формування фонду, каталогізації, класифікації літератури, обслуговування вчених, бібліографічної роботи містився в щорічних звітах («справозданнях») про діяльність академічних установ. Так, у «Справозданні про діяльність Інституту технічної механіки за 1924 р.» робота бібліотеки представлена окремим розділом, де подано характеристику складу користувачів; обсяг фонду; окреслено основні напрями роботи – класифікація літератури, підготовка бібліографічного довідника технічної літератури тощо³.

З організацією бібліотек постало питання про створення у Всенародній бібліотеці України (ВБУ) підрозділу, який координував би методичну роботу відділів, пов'язану з розробленням та впровадженням бібліотечних технологій, підготовкою нормативно-інструктивних документів та методичних матеріалів; вивчав, узагальнював, упроваджував у практику передовий досвід роботи бібліотек. Таким підрозділом став відділ бібліотекознавства ВБУ, одним з основних напрямів діяльності якого було формування фонду видань з бібліотечної теорії та практики. У 1924 р. на базі відділу бібліотекознавства Всенародної бібліотеки України створюється Кабінет бібліотекознавства, який мав сприяти розвитку бібліотечної справи, організовуючи наукове розроблення питань бібліотечної теорії та практики і популяризуючи їх серед працівників наукових, зокрема академічних бібліотек.

Різні аспекти діяльності бібліотек академічних установ постійно розглядалися на засіданнях Президії Всеукраїнської Академії наук (ВУАН). Лише протягом 1929 р. 11 разів заслуховувалися питання з бібліотечно-бібліографічної роботи. Управління бібліотечною справою мало здійснюватися централізовано Бібліотечною комісією (БК), створеною за рішенням Президії ВУАН від 22 січня 1929 р.⁴ До складу Комісії входили голова, два зав. бібліотеками відділів, два представники ВБУ, а також представники відділів Академії та установ при Президії ВУАН. Комісії підпорядковувалися всі бібліотеки Академії (крім ВБУ); весь книжковий фонд (у т. ч. дублетний та нерозподілений); книгообмін ВУАН (при його забезпеченні наголо-

шувалося на тому, що безоплатне розсилання видань Академії відбувається за списками, складеними Бюро обміну і розповсюдження видань Академії під контролем неодмінного секретаря та вченого секретаря Президії).

На початку 1930-х рр. відбувається переорієнтація діяльності ВБУ, пов'язана зі структурною та ідеологічною реорганізацією Всеукраїнської Академії наук, перебудовними процесами у бібліотечній справі УСРР. У цей період на формування бібліотечної мережі Академії наук справив вплив «План реорганізації бібліотечної справи в ВУАН», підготовлений за результатами обстеження стану бібліотечної справи ревізійною комісією Академії та затверджений Президією ВУАН 14 листопада 1930 р.⁵ План реорганізації охоплював всі напрями діяльності бібліотек ВУАН і визначав основні заходи з її вдосконалення в світлі нових вимог розвитку соціально-економічної та ідеологічної сфер соціалістичного суспільства. Передбачалося, що мережа бібліотек ВУАН складатиметься з ВБУ, двох спеціальних бібліотек I і II відділів. Вони комплектуватимуться літературою з усіх галузей знань⁶, підручних бібліотек установ ВУАН, які формуватимуть фонди для щоденного використання у науковій роботі. Всі бібліотеки ВУАН об'єднуютись в єдину мережу з єдиним книжковим фондом, управлінням, уніфікованою бібліотечною технологією, зведеними каталогами, координацією комплектування та книгокористування.

Після січневої сесії ВУАН 1934 р. основною структурною одиницею став науково-дослідний інститут, що сприяло концентрації наукових сил та організації у їх складі бібліотек. Про роботу бібліотек широко інформувалося у звітах наукових установ. Зокрема, у Звіті про роботу Інституту водного господарства ВУАН у розділі VI «Науково-технічна бібліотека Інституту» зазначалося: «На придбання нової літератури в 1934 р. було витрачено 4405 крб. До загального фонду бібліотеки – 8445 книжок – входить більш 300 науково-технічних журналів (річні комплекти по назвах), з яких третина припадає на закордонну періодику.

³ Вісті ВУАН. 1930. № 6.. С. 22 – 25.

⁴ Для покращення організаційної структури Академії наук України в цей період (1930 р.) було об'єднано установи спорідненого профілю у цикли, які розподілялися по двох (замість трьох) Відділах.: I – природничо-технічному, II – соціально-економічному. Див. : Кульчицький С., Павленко Ю., Руда С., Храмов Ю. Історія Національної академії наук України в суспільно-політичному контексті 1918–1998. К.: Фенікс, 2000. С. 194.

³ Історія Національної академії наук України 1929–1933: документи і матеріали. К., 1998. С. 70–72.

⁴ Вісті ВУАН. 1929. № 9–10. С. 16.

Поповнення бібліотеки шляхом обміну науковими працями становить 15 відсотків до всього фонду»⁷.

У 1934 р. Бібліотека АН УСРР повністю підпорядковується Академії наук. Вперше обов'язки Бібліотеки АН УСРР щодо організації науково-методичного керівництва діяльністю бібліотек Академії закріплювалися Статутом, розробленим відповідно до Статуту АН УСРР і затвердженим у 1936 р. Новий Статут чітко окреслив місце Бібліотеки в бібліотечній системі УРСР, її роль як фундаментальної для мережі бібліотек Академії наук. Після ухвалення січневою сесією Академії наук рішень щодо вдосконалення роботи бібліотек мережі (1936 р.) Бібліотека розпочала цілеспрямовану діяльність з формування єдиної мережі бібліотек та організації науково-методичного керівництва їх діяльністю. Науково-методичний напрям діяльності Бібліотеки оформився організаційно у 1937 р., після того, як у структурі БАН УРСР почав функціонувати сектор методичної роботи. Саме в цей період закладалися основи розвитку бібліотек АН УРСР як відомчої мережі з єдиним фондом, уніфікованою бібліотечною технологією, зведеними каталогами іноземних наукових видань, координацією комплектування та книгокористування, підвищення кваліфікації бібліотечних працівників.

Упродовж 1919–1939 рр. у наукових установах Академії було створено 21 бібліотеку. У проєкті Положення про спеціальну бібліотеку при науково-дослідній установі АН УСРР, зокрема у параграфі 7 Статуту БАН, підкреслювалося, що бібліотечна мережа Академії наук повинна складатися з усіх спеціальних бібліотек інститутів, лабораторій, філій, станцій та комісій. В основу Положення було покладено ідею про необхідність створення єдиного бібліотечного фонду Академії на наукових засадах єдиного планування, узгодження напрямів комплектування й розподілу фондів під науково-методичним керівництвом БАН⁸.

У 1937–1938 рр. активізувався міжнародний книгообмін, зросли надходження іноземної літератури до БАН та бібліотек наукових установ (у 1938 р. отримано іноземної літератури всього – 17 297 прим., у т. ч. бібліотеками наукових установ – 10 059 прим.). Кількість зарубіжних партнерів БАН з книгообміну невпинно зростала: у 1939 р. було встановлено книгообмін додатково з 61 ор-

ганізацією, у 1940 р. з 51 і він сягнув 1700 організацій, перевищуючи за цим показником великі бібліотеки СРСР⁹.

Згідно з постановою Ради Народних Комісарів УРСР «Про організацію наукових установ в Західних областях УРСР» від 2 січня 1940 р. у Львові створюється низка відділів АН УРСР, засновується філія Бібліотеки Академії наук УРСР. Львівська філія Бібліотеки АН УРСР об'єднала не лише три основні, згадані в постанові, бібліотеки (Наукового товариства ім. Т. Шевченка, Наукового товариства «Осолоїне-ум» і Народного дому), а й багато інших, загалом понад 80 книгозбірень, які функціонували у Львові та Львівської області. Першого червня 1940 р. утворено кабінет бібліотекознавства Львівського філіалу БАН УРСР, основними завданнями якого було: комплектування видань та матеріалів з бібліотекознавства; обслуговування працівників виданнями з бібліотечної справи та надання їм консультацій; аналіз фахової діяльності персоналу.

Формування бібліотечної мережі Академії перервала Друга світова війна. Тільки в 1950-х рр. розгалуженість мережі досягла довоєнних показників. Подальшого розвитку науково-методичне забезпечення діяльності бібліотек Академії набуло вже після постанови Президії АН УРСР 1946 р. «Про стан бібліотечної справи в системі Академії наук УРСР». Президія АН УРСР ухвалила низку заходів, спрямованих на кардинальне покращення роботи бібліотек наукових установ Академії. Зокрема, подається клопотання до Ради Міністрів СРСР про виділення одного платного примірника друкованої продукції СРСР для його розподілу між бібліотеками інститутів; пропонується міжнародний обмін науковими виданнями і передплату на іноземну монографічну та періодичну літературу проводити через БАН; особлива увага звертається на розвиток бібліографічної роботи бібліотек відповідно до наукових планів інститутів. У 1946 р. побачив світ перший путівник по наукових бібліотеках АН УРСР «Библиотеки Академии Наук УССР. Справочник», який у 1947 р. було доповнено відомостями про інші бібліотеки і сформовано нове довідкове україномовне видання «Бібліотеки УРСР».

Постановою Ради Міністрів УРСР від 7 серпня 1948 р. Бібліотека АН УРСР реорганізовується у Державну публічну бібліотеку УРСР (ДПБ УРСР).

⁹ Мызников М. С. Актуальные проблемы централизованного комплектования зарубежной литературой фондов библиотек НИУ Академии наук УССР / Н. И. Мызников, Н. И. Малолетова. Перспективы развития библиотечного дела в Украинской ССР: тез. докл. и сообщ. респ. науч. конф. (16–18 окт. 1990 г.). К., 1990. Ч. 1. С. 64–66.

⁷ Історія Національної академії наук України 1934–1937: документи і матеріали. К., 2003. С. 170–171.

⁸ Дубровіна Л. А., Онищенко О. С. Історія Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського 1918–1941. К., 1998. С. 267.

У 1949–1957 рр. ДПБ стала республіканським координаційним центром рекомендаційної бібліографії, методичним центром і для масових бібліотек, проте бібліотеками академічних установ вона опікувалася найбільше. ДПБ оперативно розробила типові методичні положення про керівництво бібліотеками наукових установ і єдину для системи АН УРСР нормативно-інструктивну документацію стосовно діяльності бібліотек науково-дослідних інститутів АН УРСР. Це дало змогу ліквідувати відставання низки бібліотек у комплектуванні та обліку фондів, у створенні довідково-пошукового апарату, бібліографічній діяльності.

Період 1956–1960 рр. став часом інтенсивного піднесення АН УРСР. Розпочався динамічний розвиток таких галузей науки, як ядерна фізика, радіофізика і електроніка, обчислювальна математика, кібернетика, хімія, геологія та ін. В академічних установах засновуються нові бібліотеки інститутів машинознавства та автоматики (1951), чорної металургії (1953), проблем матеріалознавства (1953), радіофізики та електроніки (1955). Бібліотечна мережа АН УРСР у 1956 р. складалася з 52 бібліотек наукових установ, 38 з них розташовувались у Києві, 6 – у Львові, 3 – у Харкові, 3 – в інших містах України. Державна публічна бібліотека УРСР активізує діяльність з забезпечення академічних установ зарубіжною науковою літературою та відправлення за кордон видань установ АН УРСР. У 1955 р. вийшли перші випуски «Сводного каталога іностранных журналов, полученных учреждениями Академии наук УССР в Киеве за 1945–1954 гг.».

Особливостями діяльності бібліотек наукових установ у 1960–1970 рр. було їхнє функціонування в умовах розвитку науково-технічної інформації та організації в академічних установах відділів НТІ, кабінетів технічної інформації. Питання взаємодії бібліотек і відділів НТІ постійно перебували в полі зору Президії, Бібліотечної ради АН УРСР, Відділення наукової інформації АН УРСР як координаційного центру для інформаційних підрозділів та ЦНБ. Наприкінці 60-х рр. Академія наук УРСР вже мала розгалужену мережу бібліотек, яка складалася з 65 бібліотек, розміщених у багатьох містах України (Київ, Харків, Львів, Одеса, Донецьк, Дніпропетровськ, Севастополь та ін.). З них – 11 бібліотек суспільного профілю, 23 – хіміко-технологічного і біологічного, 31 – фізико-технічного і математичного.

У 70-х роках ХХ ст. створюється Західний науковий центр АН УРСР. Львівська наукова бібліотека стає методичним центром для бібліотек наукових установ ЗНЦ, а функції методичного керівництва

покладаються на науково-методичний відділ. З метою дотримання єдиних принципів у роботі ЛНБ розробляє для бібліотек мережі низку регламентуючих, організаційно-методичних та інструктивно-технологічних документів. Окрім того, налагоджується система навчання наукових співробітників, аспірантів інститутів і установ ЗНЦ АН УРСР. На базі діючого гуртка з бібліотечного технімуму організовуються дворічні курси і шестимісячний семінар-практикум з основ бібліотекознавства та бібліографії. Всі нові працівники з вищою спеціальною освітою обов'язково закінчували курси, а співробітники з середньою освітою відвідували семінар-практикум.

З 1971 р. (після надання ЦНБ статусу науково-дослідної установи) бібліотеки мережі стали активно долучатися до загальносоюзних, республіканських, відомчих досліджень, у яких брала участь Бібліотека. Зокрема, це дослідження з проблем формування фондів (1971–1974, 1981–1984), ефективності використання зарубіжної наукової літератури (1980, 1984–1987), розвитку функціональної централізації бібліотек академічних установ на основі впровадження автоматизації бібліотечно-бібліографічних процесів (1985–1987). З метою підвищення рівня бібліографічних показників, які видавались установами до ювілеїв провідних учених, з ініціативи Бібліотечної ради, в Академії започатковується серія «Біобібліографія вчених України». Спеціалістами ЦНБ і видавництвом «Наукова думка» були підготовлені методичні рекомендації, в яких регламентувалася структура, зміст біобібліографічного покажчика, принципи відбору матеріалу, правила опису видань¹⁰.

Період незалежності України характеризується активізацією науково-дослідної та науково-практичної діяльності бібліотек, посиленням участі громадськості в управлінні бібліотечною справою, розвитком міжнародного співробітництва. Бібліотеки наукових установ Академії стають безпосередніми учасниками міжнародних програм і проєктів, членами міжнародних та європейських асоціацій. У листопаді 1991 р. відбувся Надзвичайний з'їзд бібліотекарів України, на якому було створено Асоціацію бібліотек України. Її членами стали всі академічні бібліотеки. До 1990-х рр. темпи зростання бібліотечної мережі були незначними – щорічно відкривались дві – три бібліотеки. У 1990-х рр. мережа академічних бібліотек стрімко зростає, адже тільки у 1992 р. було створено 12 нових інститутів у шести містах України.

¹⁰ Биобиблиографический указатель: рекомендации по составлению и оформлению. К. : Наук. думка, 1988. 59 с.

Якісно новий рівень інформаційного забезпечення наукового процесу вимагав створення єдиної бібліотечно-інформаційної системи, об'єднання зусиль бібліотек та їхніх ресурсів. У зв'язку з цим Бібліотека з 1993 р. організовує видання систематичних покажчиків «Довідкові та бібліографічні зарубіжні книжкові видання у фондах бібліотек наукових установ НАН України» (підготовлено 6 вип.), «Зарубіжні періодичні видання у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського та бібліотек наукових установ НАН України» (підготовлено 7 вип.).

Нові державотворчі процеси в Україні сприяли утворенню книгозбірень з національним статусом, спонукали до посилення їх впливу на бібліотечну мережу. У 1996 р. Центральній науковій бібліотеці НАН України повертається назва «Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського», активізується та набуває нових форм її методична діяльність. З метою удосконалення роботи бібліотек та підвищення кваліфікації бібліотекарів, НБУВ започатковується серія видань «Організація роботи бібліотеки науково-дослідної установи НАН України» (підготовлено п'ять збірників), розпочинається випуск щорічників інформаційно-аналітичного огляду діяльності бібліотек НДУ «Робота бібліотек наукових установ НАН України в __ році» (на сьогодні підготовлено 21 випуск), видається «Інформаційний покажчик неопублікованих бібліографічних списків, виконаних бібліотеками науково-дослідних установ НАН України. У 1996 р. НБУВ сформовано БД бібліотек наукових установ, видано довідник «Бібліотеки Національної академії наук України».

Питання ефективної співпраці з бібліотечно-інформаційними установами галузевих академій наук неодноразово розглядалися на засіданнях Президії НАН України та Міжвідомчої ради з координації фундаментальних досліджень, за результатами яких ухвалювалися важливі рішення. У 2003 р. відбулося засідання Президії НАН України, на якому слухалося питання про стан та завдання розвитку бібліотечно-інформаційної справи в НАН України. Зокрема, у доповіді президента НАН України, академіка Б. Є. Патона наголошувалося на необхідності зберегти потужну бібліотечно-інформаційну систему, яка сформувалася за роки існування Академії та сприяти її всебічному розвитку.

Фундаментального розвитку в цей період в Україні набули дослідження історії бібліотек та розвитку бібліотекознавства. Відомості про заснування

та діяльність бібліотек наукових установ з'являлися на сторінках збірника наукових праць НБУВ «Бібліотеки Національної академії наук України: історія і сучасність» (К., 2006) та інших видань. Втім, бібліотеки не лише брали участь у наукових дослідженнях установ, а й виконували власні наукові теми. Наприклад, співробітники Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка завершили виконання НДР «Українська книга у фондах бібліотеки Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка (1798–1923 рр.)» куди ввійшли матеріали з фонду науково-інформаційного відділу та колекції «Бібліотека І. Я. Франка». Активну дослідницьку роботу з біографістики на базі вивчення власних фондів ведуть співробітники бібліотеки Інституту археології. Було відновлено колекцію видатного українського вченого, антрополога і археолога Федора Вовка, видано матеріали «Федір Вовк і його книжкове зібрання» (К., 2009) та «Музей (кабінет) антропології і етнології імені проф. Ф. Вовка» (К., 2012). Завідувач бібліотеки Інституту археології В. Колеснікова видала монографію «Вікентій (Чеслав) Хвойка. Сторінки наукової бібліографії» (К., 2007).

Нині сукупний бібліотечний фонд системи НАН України становить 32 млн прим., щорічно бібліотеками мережі обслуговується 600 тис. користувачів, яким видається понад 5 млн прим. документів. У фондах бібліотек наукових установ зберігається 60 особистих колекцій і бібліотек, а також зібрання наукових праць, архіви багатьох поколінь науковців.

У створенні бібліотек, формуванні їх фондів, організації каталогів, класифікації літератури, налагодженні книгообмінних зв'язків активну участь брали вчені Академії. Вони листувалися з відомими закордонними вченими, стежили за інформацією про вихід наукових журналів, допомагали визначити найцінніші у науковому сенсі видання, склали списки видань для затвердження їх вищими відомчими інстанціями. Ядро фондів більшості бібліотек наукових установ становлять особисті бібліотеки та колекції відомих учених-засновників цих установ – О. О. Богомольця, Р. Є. Кавецького (Інститут експериментальної патології, онкології та радіобіології ім. Р. Є. Кавецького), О. В. Палладіна (Інститут біохімії ім. О. В. Палладіна), М. Г. Холодного (Інститут ботаніки), М. М. Крилова (Інститут математики), Я. В. Ролла (Інститут гідробіології), М. М. Доброхотова (Інститут газу), І. М. Францевича (Інститут проблем матеріалознавства), А. А. Горшкова (Фізико-технологічний інститут металів та сплавів) та ін.

Серед академічних бібліотек одними з найстаріших, заснованих ще в середині XIX ст., є бібліотеки Державного природознавчого (м. Львів) та Одеського археологічного музеїв. Зокрема, Бібліотека Державного природознавчого музею станом на 01.03.1865 р. налічувала понад 18 тис. томів, основу якої становило унікальне зібрання «Поторицької бібліотеки», яку започаткував і збирав усе життя з глибоким знанням і досконалою обізнаністю з польською бібліографією, почесний член Краківського наукового товариства Юзеф Дідушицький.

Найбільша кількість стародруків зберігається у фондах бібліотеки Інституту ботаніки ім. М. Г. Холодного, серед яких чи не найповніша в Україні збірка творів видатного шведського ботаніка Карла Ліннея, роботи професора Паризького ботанічного саду Жозефа Турнефора та німецького ботаніка Ноеля Неккера. У 2009 р. бібліотека видала «Каталог стародруків», а у 2011-му – «Каталог рідкісної книги».

Найчисельнішими є фонди бібліотек інститутів фізики, кібернетики та електрозварювання. Бібліотека Інституту фізики, заснована ще у 1921 р. Фізичною дослідницькою лабораторією при Київській губнарості, у своїх фондах зберігає багаторічні комплекти зарубіжних журналів: «Annalen der Physik» (з 1900 р.), «Журнал русского физико-химического общества» (з 1874 р.), «Успехи физических наук» (з 1918 р.) та ін. Фонд бібліотеки Інституту електрозварювання, заснованої у 1934 р., нині налічує 271 тис. прим., у т. ч. 95,5 тис. прим. іноземної літератури. З 1993 р. бібліотекою видається сигнальна інформація «Сварка и родственные технологии». У 2016 р. підготовлено два випуски покажчика, в яких було розкрито зміст 146 журналів, у т. ч. 58 іноземних.

Бібліотека Інституту керамології веде активну бібліографічну роботу, бере участь у виданні щорічника «Бібліографія українського гончарства». Уже побачили світ 10 випусків цього видання, в якому бібліографічні позиції подано з анотаціями та вміщено короткі огляди керамологічної літератури, бібліографічні покажчики про використання глини і глиняних виробів у побуті давнього і сучасного населення України, інформацію про нові надходження до книгозбірні.

Активно впроваджують нові форми бібліотечно-обслуговування, формують електронні каталоги та бази даних, оцифровують та представляють для віддалених користувачів видання своїх установ бібліотеки інститутів географії, зоології, клітинної

біології та генетичної інженерії, металофізики, політичних і етнонаціональних досліджень, теоретичної фізики, Головної астрономічної обсерваторії, Радіоастрономічного інституту, Фізико-технічного інституту низьких температур та ін.

У період становлення бібліотек Академії наук працювали бібліотекарями (здебільшого нештатними, без спеціальної бібліотечної підготовки, у важких умовах та за символічну платню) наукові співробітники академічних установ. Так, бібліотекарями Бібліотеки ім. В. Б. Антоновича Історико-філологічного відділу Академії працювали: К. М. Антонович-Мельник, історик, археолог, громадський діяч; історик О. О. Грушевська; письменниця Н. Д. Романович-Ткаченко. Математик М. А. Бик була нештатною співробітницею бібліотеки Комісії вищої математики; філолог, наук. співробітник Є. О. Дзбанівський – бібліотеки Музею (Кабінету) антропології та етнології ім. Ф. К. Вовка.

Вагомий внесок у становлення академічних бібліотек зробили бібліотечні працівники, представники різних поколінь, які віддали бібліотечній справі по 40–50 років своєї трудової діяльності, це: О. П. Сно (Інститут геологічних наук), О. С. Шур'ян (Інститут фізіології ім. О. О. Богомольця), К. С. Корнієнко (Інститут археології), Д. С. Пшеничникова (Інститут електрозварювання ім. Є. О. Патона), Н. Г. Никитюк (Інститут ботаніки ім. М. Г. Холодного), С. В. Сотніченко (Інститут проблем матеріалознавства ім. І. М. Францевича), Т. В. Посудневська (Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка), А. А. Бойко (Інститут колоїдної хімії та хімії води ім. А. В. Думанського), І. І. Панських (Державний природознавчий музей), В. В. Редіна (Інститут біохімії ім. О. В. Палладіна) та багато інших.

Самовіддану працю бібліотечних фахівців установ Академії 20–30-х рр. можна охарактеризувати словами першого директора ВБУ С. П. Постернака: «...треба було великих сил і великої любові до бібліотеки, щоб продовжувати в ній працювати, віддавати їй цілий робочий день, не дивлячись на ...жахливі умови праці. І ось на фоні цих умов особливо яскраво виступає відданість бібліотеці більшості сучасного персоналу, який не кинув бібліотеки навіть в найтяжчі часи, оддаючи їй багато сил, здоров'я і нічого майже від неї не одержуючи...»¹¹.

¹¹ Постернак С. П. Всенародна Бібліотека України при Українській Академії наук / ВУАН. К.: Друк. ВУАН, 1923. С. 49.

Список використаних джерел

1. Бібліотеки Національної академії наук України : довідник / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського ; уклад. А. А. Свобода, Н. І. Смаглова, Г. І. Солоїденко, Т. Л. Кулаковська, Н. І. Малолетова: наук. ред. О. С. Онищенко. К., 1996. 110 с.
2. Кулаковська Т. Л. Бібліотечно-інформаційна система НАН України як об'єкт комплексного дослідження / Т. Л. Кулаковська. Науково-технічна інформація. 2007. № 1. С. 11–15.
3. Кулаковська Т. Л. Науково-методична діяльність НБУВ та її вплив на становлення мережі бібліотек науково-дослідних установ НАН України у 20–30-х рр. XX ст. / Т. Л. Кулаковська. Бібл. вісн. 2004. № 3. С. 2–11.
4. Кунанець Н. Е. Наукові бібліотеки Львова (1784–1939): особливості становлення і розвитку, формування фондів та колекцій : монографія / Н. Е. Кунанець. Л. : Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2010. 244 с.
5. Кучмаренко В. А. З історії формування бібліотек академічних установ України і розвитку видавничої справи УАН (1918–1928) / В. А. Кучмаренко, С. В. Старовойт. Рукописна та книжкова спадщина України: археографічні дослідження унікальних архівних та бібліотечних фондів. К. 2000. Вип 5. С. 82–91.
6. Меженко Ю. Про стан мережі бібліотек наукових установ Академії наук УРСР : доп. директора Бібліотеки АН УРСР на Президії АН УРСР 21 червня 1946 р. Журнал Бібліотеки Академії наук УРСР. 1946. № 2. С. 3–13.
7. Про стан та завдання розвитку в НАН України бібліотечно-інформаційної справи. Бібл. вісн. 2003. № 5. С. 8.
8. Свобода А. А. Становлення мережі бібліотек наукових установ / А. А. Свобода, Н. І. Смаглова, Г. І. Солоїденко. Бібл. вісн. 1993. № 5–6. С. 14–18;
9. Солоїденко Г. И. Научно-методическая деятельность НБУВ и ее влияние на развитие сети библиотек научно-исследовательских учреждений НАН Украины / Г. И. Солоїденко. Информационное обеспечение науки. Новые технологии : сб. науч. тр. / Н. Е. Каленов (ред.). М. : Науч. мир, 2009. С. 27–41.

References

1. Svoboda, A. A., Smahlova, N. I., Soloidenko, H. I., Kulakovska, T. L., Malolietova, N. I. (Eds) (1996). Biblioteki Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy. [Libraries of the National Academy of Sciences of Ukraine] K. [in Ukrainian].
2. Kulakovska, T. L. (2007). Bibliotечно-informatsiina sistema NAN Ukrainy yak ob'iekt kompleksnoho doslidzhennia. [Library and Information System of the National Academy of Sciences of Ukraine as an object of complex research]. *Naukovo-tekhnichna informatsiia*, 1, 11–15 [in Ukrainian].

3. Kulakovska, T. L. (2004). Naukovo-metodychna diialnist NBUV ta yii vplyv na stanovlennia merezhi bibliotek naukovodoslidnykh ustanov NAN Ukrainy u 20–30-kh rr. XX st. [Scientific and methodical activity of VNLU and its influence on the establishment of the network of libraries of research institutions of the National Academy of Sciences of Ukraine in the 20–30's XX st.]. *Bibliotечnyi visnyk*, 3, 2–11 [in Ukrainian].

4. Kunanets, N. E. (2010). Naukovi biblioteki Lvova (1784–1939): osoblyvosti stanovlennia i rozvytku, formuvannia fondiv ta kolektsii [Scientific libraries of Lviv (1784–1939): peculiarities of formation and development, formation of funds and collections]. L. : Vydavnytstvo Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhniky» [in Ukrainian].

5. Kuchmarenko, V. A., Starovoit, S. V. (2000). Z istorii formuvannia bibliotek akademichnykh ustanov Ukrainy i rozvytku vydavnychoi spravy UAN (1918–1928) [From the history of the formation of libraries of academic institutions of Ukraine and the development of the publishing business of the UAS (1918–1919)]. *Rukopysna ta knyzhkova spadshchyna Ukrainy: arkhеографічні doslidzhennia unikalnykh arkhivnykh ta bibliotечnykh fondiv. Issue 5*, pp. 82–91. Kyiv [in Ukrainian].

6. Mezhenko, I. (1946) Pro stan merezhi bibliotek naukovykh ustanov Akademii nauk URSR : dop. dyrektora Biblioteki AN URSR na Prezydii AN URSR 21 chervnia 1946 r. [About the state of the network of libraries of scientific institutions of the Academy of Sciences of the UkrSSR: add. Director of the Library of the Academy of Sciences of the USSR at the Presidium of the Academy of Sciences of the USSR June 21, 1946]. *Zhurnal Biblioteki Akademii nauk URSR*, 2, 3–13 [in Ukrainian].

7. Pro stan ta zavдання rozvytku v NAN Ukrainy bibliotечно-informatsiinoi spravy. (2003). [About the state and problems of development of the library and information business at the National Academy of Sciences of Ukraine.]. *Bibliotечnyi visnyk*, 5, 8 [in Ukrainian].

8. Svoboda, A. A., Smahlova, N. I., Soloidenko, H. I. (1993) Stanovlennia merezhi bibliotek naukovykh ustanov. [Establishment of the network of libraries of scientific institutions]. *Bibliotечnyi visnyk*, 5–6, 14–18 [in Ukrainian].

9. Soloidenko, G. I. (2009). Nauchno-metodicheskaia deiatelnost NBUV i ee vliianie na razvitie seti bibliotek nauchno-issledovatel'skikh uchrezhdenij NAN Ukrainy [Scientific and methodological activity of the NBUV and its influence on the development of the network of libraries of scientific research institutions of the National Academy of Sciences of Ukraine]. *Informatsionnoe obespechenie nauki. Novye tekhnologii*, pp. 27–41. Moskva : Nauch. mir [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 20.09. 2017 р.

Halyna Soloidenko,

Candidate of sciences in History, Leading researcher of Vernadsky National Library of Ukraine

LIBRARIES OF SCIENTIFIC INSTITUTIONS OF THE NATIONAL ACADEMY SCIENCES OF UKRAINE: THE HISTORY

The article informed about the establishment of a network of academic libraries, from the formation of the first libraries in the departments of the Academy and to create modern information and library systems. Presented methodical activity Information and Library Board National Academy Sciences of Ukraine and Vernadsky National Library of Ukraine in all stages of development of the network of libraries of scientific institutions.

К е у о р д s: libraries of the National Academy Sciences of Ukraine, Information and Library Board National Academy Sciences of Ukraine, Vernadsky National Library of Ukraine, scientific and methodological support of the activity of libraries.